

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΜΑΤΑ;

'Υπό τούς κόμητος ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΛΣΤΟΪ.

ΡΗΜΑΤΑ! Τί είναι τὰ χρήματα; Χρήματα είναι τὸ ισοδύναμον τῇ ἐργασίᾳ.

Ἐγνώρισα ἀνεπτυγμένους ἄνθρωπους, οἵτινες μετὰ σπουδαιότητος ἰσχυρίζοντο, ὅτι τὰ χρήματα ἐκπροσωποῦσι μάλιστα τὴν ἐργασίαν ἑκείνων, οἱ δόποιοι τὰ κατέχουσι. Ὁμοιογά ὅτι καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἔκλινον πρότερον ἀφίστως πως πρὸς τὴν γνώμην ταύτην. Θέλων δύως νὰ μάζω ἀκριβῶς καὶ κατὰ βάθος τί είναι κυρίως τὰ χρήματα, ἐστράφην πρὸς τὴν ἐπιστήμην.

Ἡ ἐπιστήμη λέγει ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ χρήματος οὐδὲν οὐδαμῶς ἀδικον οὔτε βλαβερὸν περιέχει εν ἑαυτῇ, ὅτι τὰ χρήματα είναι η φυσικὴ βάσις καὶ τὸ στήριγμα τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου, καὶ ὅτι διευκολύνουσι τὴν ἀνταλλαγήν, καδιστῶσι δυνατήν τὴν οἰκονομίαν καὶ φειδῶ, καὶ είναι ἀπαραίτητα ὡς μέτρον τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων καὶ ὡς μέσον πληρωμῆς.

Τὸ προφανὲς γεγονός, ὅτι, ὅταν μοὶ περισσεύωσι τρία ρούβλια ἐν τῷ βαλαντίῳ μου, ἐν ἑκάστῃ πεπολιτισμένῃ πόλει ἀρκεῖ μόνον νὰ συρίξω, ὅπως τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσίν μου ἔκατὸν ἄνθρωποι, πρόδυνοι εἰς τὴν διαταγήν μου νὰ ἐκτελέσωσι διὰ τὰ τρία ἑκεῖνα ρούβλια τὰς δυσκολωτάτας, ἀηδεστάτας καὶ ἔξευτελιστικωτάτας ἐργασίας — τὸ γεγονός τοῦτο ἔχει τὴν αἰτίαν του οὐχὶ εἰς τὸ χρῆμα, ἀλλ' εἰς τὰς πολυπλοκωτάτας συνθήκας τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τῶν λαῶν.

Ἡ υποδούλωσις τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ χρήματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἐργάτης δὲν λαμβάνει ὀλόκληρον τὴν ἐκ τῆς ἐργασίας του πρόσοδον. Ὁτι δὲν τὴν λαμβάνει ὀλόκληρον προέρχεται ἐκ τῶν ιδιοτήτων τοῦ κεφαλαίου, τοῦ εἰσοδήματος, καὶ τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας, ὥσαύτως δὲ ἐκ τῶν πολυπλόκων σχέσεων, οἵτινες ὑφίστανται μεταξὺ τῶν παραγόντων τούτων καὶ ἐν γένει μεταξὺ τῆς παραγωγῆς, τῆς διανομῆς καὶ τῆς καταναλώσεως τῶν ἀγαθῶν. Χωρὶς πολλὰ λόγια, δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν τὸ πρᾶγμα οὕτω πως: "Οποιος ἔχει χρήματα ἔχει 'ζ τὸ σακκὶ τοὺς ἀλλούς, τοὺς μὴ ἔχοντας.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη διαμφισθῆται τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἡ ἐπιστήμη λέγει: εἰς τὴν παραγωγὴν ἑκάστου προϊόντος συνεργάζονται τρεῖς παράγοντες: τὸ ἔδαφος, τὰ μέρα τῆς παραγωγῆς, καὶ ἡ ἐργατικὴ δύναμις. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ ὁ κάτοχος τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως (ὁ ἐργάτης) δὲν είνει συγχρόνως κάτοχος καὶ τῶν δύο λοιπῶν παραγόντων, προκύπτει ἡ πολυπλοκωτάτη ἑκείνη τῶν πραγμάτων κατάστασις, ἡ δρίζουσα τὴν ἔξαρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν υποδούλωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἀνθρώπον. Ἀλλὰ πόθεν προέρχεται ἡ σκληρὰ αὐτὴ δεσποτεία τοῦ χρήματος; Πῶς συμβαίνει, ὥστε ἐν μέρος τῆς ἀνθρωπότητος κρατεῖ ἔξηρτημένον τὸ ἄλλο μέρος διὰ τῶν χρημάτων; Ἡ ἐπιστήμη μᾶς ἀπαντᾷ ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς διανομῆς ἑκείνης τῶν παραγόντων, ἣτις ἔξασκει πίεσιν ἐπὶ τῶν ἐργατῶν. Ἡ ἀπάντησις αὐτῇ μοὶ ἐφαίνετο πάντοτε ὀλίγον τι παράδογος. Ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι παράγοντες λαμβάνουσι μέρος εἰς ἑκάστον προϊόν καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ παραγομένη ἀξία — ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος, τὸ χρῆμα

— δικαίωφ τῷ λόγῳ διανέμεται εἰς τοὺς τρεῖς τούτους, καὶ δὴ εἰς μὲν τὸν γαιοκτήμονα ὡς εἰσόδημα, εἰς δὲ τὸν κάτοχον τῶν παραγωγικῶν μέσων ὡς κέρδος τοῦ κεφαλαίου, εἰς δὲ τὸν ἐργάτην ὡς μισθός. Εἶναι τοῦτο παραγρατικῶς ὄρθδον; πρὸ πάντων δὲ εἶναι ἄπα γε ὄρθδον, ὅτι εἰς τὴν παραγωγὴν ἑκάστου προϊόντος λαμβάνουσι μέρος μόνοι οἱ τρεῖς ἑκεῖνοι παράγοντες;

Καθ' ὃν χρόνον γράφω τὰς γραμμὰς ταύτας, παράγεται πέριξ μου χόρτος. Ἐκ τίνων παραγόντων συνίσταται τὸ προϊόν τοῦτο; Ἐδῶ βλέπω ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὥριζόμενος ἀριθμὸς τῶν πάραγόντων, ἡ τριάς ἑκείνη, δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Βλέπω ὅτι, ἐκτὸς τοῦ ἐδάφους, τῶν ἐργαλείων καὶ τῆς ἐργασίας παρουσιάζονται καὶ ἄλλοι παράγοντες: ἡ θερμότης τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, τὸ ὑδωρ, ὁ κοινωνικὸς ὄργανισμὸς ὁ προστατεύων καὶ προφυλάττων τὸν χόρτον τοῦ λειμῶνος ἀπὸ τοῦ νὰ καταναλωθῇ ὡς βοσκὴ ὑπὸ ζένων προβάτων, ἡ ιδιαιτέρα ἐπιτηδειότης τῶν θεριστῶν, ἡ ικανότης ἣν ἔχουσι νὰ συνεννοῶνται διὰ τῆς γλώσσης καὶ πολυάριθμοι ἄλλοι «παράγοντες», τοὺς ὅποιους ἡ πολιτικὴ οἰκονομία εἴτε πλουτολογία δι' οἶους δήποτε λόγους ἀδυνατεῖ ν', ἀναγνωρίσῃ. Ἡ θερμότης καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου είνει διὰ πάντα εἰδος παραγωγῆς ἔτι σπουδαιότερος καὶ ἀναγκαιότερος παράγων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους. Δύναμαι κάλλιστα νὰ φαντασθῶ ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πόλει, ἀντιποιούμενον τοῦ δικαιώματος τοῦ στερεῶν ἄλλον τινὰ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τοίχων καὶ τῆς φυτεύσεως δένδρων, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ὑδωρ καὶ μὲ τὸν ἀέρα. Ὁλόκληρον τόμον ἡδυνάμην νὰ γράψω, ἀπαριθμῶν τὰ διάφορα καὶ ποικιλώτατα εἰδη τῶν παραγόντων, οἵτινες συντρέχουσι πρὸς παραγωγὴν τῶν διαφόρων προϊόντων. Διατί ἡ ἐπιστήμη τοὺς παραβλέπει, διατί ὄμιλει πάντοτε περὶ μόνων τῶν τριῶν ἑκείνων παραγόντων; Δι' οὐδένα βεβαίως ἄλλον λόγον, εἰ μὴ διότι ἐπὶ τῶν πολλῶν ἑκείνων — τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, τοῦ ὑδατοῦ, τοῦ ἀέρος κ. τ. λ. — σπανιώτατα ἐγείρει τις ἀξιώσεις, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας ἡ τάσις πρὸς κτῆσιν γαιῶν καὶ κεφαλαίων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ είνει γενική.

Ἡ ἐπιστήμη λοιπὸν δὲν ἔξεταζει τὸν οὖσιώδη πυρῆνα τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μεθαρμόζει καὶ συμμορφόνει τὰς γνώμας της πρὸς τὴν ἥδη ὑφισταμένην καὶ τῇ μεταβολῇ ὑποκειμένην κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ διὰ τοῦτο ὄμιλει αὐθαρέτως περὶ ἑκείνων μόνων τῶν τριῶν παραγόντων, οἵτινες ἐφελκύουσι περισσότερον τὴν προσοχὴν τῆς ἡ ἐπὶ τῶν ὅποιων ἐπιδυμεῖ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἐργάτης πρέπει νὰ είνει ἐστερημένος τῶν ἐργατικῶν μέσων καὶ τοῦ ἐδάφους! "Αν θελήσωμεν ὀλίγον τι νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀξιώματος τούτου, δ' ἀναγνωρίσωμεν ἀμέσως τὴν ἐσωτερικήν ἀντίφασιν, ἢν ἐμπειρίχει: 'Ἡ ἔννοια τοῦ ἐργάτου ἐμπειρικλεῖει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐδάφους, τῆς γηῆς ἐπιφανείας, ἐφ' ἣς ζῶν ὁσαύτως δὲ καὶ τὴν τῶν ἐργαλείων, τὰ ὅποια μεταχειρίζεται κατὰ τὴν ἐργασίαν του. Ἐργάτης, μὴ ζῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ μὴ ἔχων τὰ ἀναγκαῖα διὰ

τὴν ἐργασίαν του ἐργαλεῖα, οὕτε ὑπῆρχε ποτὲ οὕτε εἶνε δύνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Ἄν γεωργός τις δὲν ἔχῃ γῆν, οὕτε ἵπον, οὕτε δρέπανον, δὲν ὑποδηματοποίος τις δὲν ἔχῃ σπίτι οὕτε τεσαγκαρόσουβλο, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἄλλος τις ἐστέρησε τὸν ἐργάτας τούτους τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς πρὸς ἐργασίαν πραγμάτων, οὐχὶ ὅμως ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ γεωργός ἀνευ ἀρότρου καὶ ὑποδηματοποίος ἀνευ ὄπεατος. "Οπως δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἀλιέα ζῶντα μακράν τῆς θαλάσσης καὶ στερούμενον ἀλιευτικῶν ἐργαλείων, εἰ μὴ ἐπὶ τῇ προϋποθέσει ὅτι ἄλλος τις ἀπεδίωξεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν παραλίων καὶ τῷ ἀφήρεσε τὰ ἐργαλεῖα του, οὕτω καὶ τὸν γεωργούς καὶ τὸν ὑποδηματοποίος, ἐστερημένους τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐργασίαν πραγμάτων, τότε μόνον δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἰσταν παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ παράγοντες οὗτοι παρακρατοῦνται αὐτοῖς διὰ τῆς βίας.

Καὶ εἶνε μὲν δύνατὸν νὰ ὑπάρξωσιν ἀνθρώποι, ἐπὶ τῆς γῆνης ἐπιφανείας ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐκδικόμενοι, καθὼς ἐπίσης καὶ ἄλλοι, οἵτινες ληστευθέντες καὶ ἀπολέσαντες τὰ ἴδια αὐτῶν ἐργαλεῖα, ὑποχρεοῦνται διὰ τῆς βίας μὲν ζένα ἐργαλεῖα νὰ ἐπιτελῶσιν ἔργα πρὸς ὄφελειαν ἄλλων — ἄλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, εἰ μὴ ὅτι ὑπάρχουσι περιστάσεις, καὶ ἀς ἡ φυσικὴ τάξις τῶν πραγμάτων διαταράσσεται. Ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη θεωρεῖ ὡς ἔνα τῶν πραγμάτων πᾶν πρᾶγμα, δυνάμενον ν' ἀφαιρεῖται διὰ τῆς βίας ἀπὸ τοῦ ἐργάτου, — διατί τότε δὲν παραδέχεται· καὶ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ δεσπότου ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ δούλου ὡς τοιοῦτον παράγοντα; Δύναται τις νὰ ἐγείρῃ ἀξιώσεις κατοχῆς ἐπὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἢ νὰ θεωρῇ ἔνα τῶν πλησίον του ὡς ιδιοκτησίαν του, οὐδέποτε ὅμως δύναται νὰ θεωρῇ μίαν τοιαύτην ἐπὶ τῆς βίας στηριζομένην ἀξιώσιν ὡς φυσικὸν παράγοντα. Ἀλλ' ὅμοιας δὲν δύναται νὰ θεωρῇ μία φυσικὸς παράγων τῆς παραγωγῆς ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐπὶ τῶν ἐργαλείων ἀξιώσις. Ἡ ἐπιστήμη δύναται μόνον νὰ βεβαιοῖ ὅτι πράγματι ὑπάρχουσι τοιαῦται ἀξιώσεις, οἵτινες διαταράσσουσι τὴν φυσικὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ στεροῦνται τὸν ἐργάτην τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐργασίαν μέσων κατα-

στρέφουσι τὰς φυσικὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς, οὐδέποτε ὅμως δικαιοῦται νὰ θεωρῇ τὴν τυχαίαν ταύτην, εἰ καὶ συχνάκις παρατηρούμενην διατάραξιν ὡς φυσικόν, θερελιώδη νόμον τῆς παραγωγῆς. Ὁ οἰκονομολόγος ὅστις πράττει τοῦτο, ὅμοιάζει μὲν τὸν ζωολόγον ἐκεῖνον, ὅστις ίδων ἀριθμόν τινα σπίνων μὲ κεκομμένας πτέρυγας, κεκλείσμένων ἐντὸς κλωβίων καὶ πινόντων ὕδωρ ἐκ μικρῶν θαλίνων ἀγγείων, ἔξαγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ κεκομμέναι πτέρυγες, τὰ κλωβία καὶ τὰ θαλίνα ἀγγεῖα εἶναι οἱ τρεῖς φυσικοὶ ὅροι τῆς ὑπάρξεως τῶν πτηνῶν τούτων. Εἰς τὴν θέσιν τῶν σπίνων τούτων εὑρίσκονται οἱ ἐργάται, ἐστερημένοι τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἐκ τοῦ δὲ οἱ ἐργάται οὗτοι ἀριθμοῦνται κατὰ ἔκατον μύρια, οὐδαμῶς δικαιοῦται ἡ ἐπιστήμη νὰ θεωρῇ τὴν θέσιν ταύτην ὡς φυσικήν καὶ ἐκ τῆς τυχαίας τῶν πραγμάτων καταστάσεως νὰ ἔξαγῃ γενικῶς ισχύοντα νόμον τῆς παραγωγῆς.

'Η ζωντανὴ πραγματικότης οὐδέποτε θὰ παύσῃ ν' ἀνακινῇ τοιαῦτα ζητήματα, μὲ τὰ ὅποια ἐπὶ τέλους καὶ ἡ ἐπιστήμη ν' ἀναγκασθῇ ν' ἀσχοληθῆ. Ἀλλὰ τότε θ' ἀναγκασθῇ καὶ νὰ ἔξελθῃ ἐκ τοῦ μαγικοῦ κύκλου, ἐντὸς τοῦ ὅποιου σήμερον εὑρίσκεται περιῳρισμένη καὶ οὕτως εἰπεῖν διηγεκῶς περὶ ἑαυτὴν περιστρεφομένη, εἰς τὴν ἀληθῆ ζωὴν καὶ νὰ παρατηρῇ τὰ πράγματα θαρραλέως κατὰ πρόσωπον.

Τότε θὰ ἐπικρατήσουσιν δλῶς διάφοροι γνῶμαι καὶ θεωρίαι, αἵτινες ἐκ βάθρων θ' ἀνατρέψωσι τὴν σημερινὴν ψευδοεπιστήμην μὲ τὰς διαιρέσεις της καὶ τὰς θεμελιώδεις ἀρχαῖς της καὶ θ' ἀναγνωρίσωσιν ὅτι ὁ ὑγιῆς νοῦς τοῦ ἀνθρώπου εὑρίσκει ως δρόμον. Τότε δὲ θὰ εὑρῇ τὴν λύσιν του καὶ τὸ περὶ χρημάτων ζήτημα καὶ θὰ γείνη καταφανὲς ὅτι τὸ χρῆμα δὲν εἶναι καθόλου, ὡς παριστάται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, τὸ ἀθώον καὶ ἀβλαβές ἐκείνο μέσον, τὸ ἀπαραίτητον πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἀξίας, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ὅτι εἶναι τὸ πρώτιστον καὶ κυριωτάτον μέσον τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνὶ λόγῳ, ὅτι τὸ χρῆμα εἶναι: πεπηγμένη βία.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΑΓΕΙΑ.

 ΟΝ ὑπνωτισμὸν μὲν ὅλα του τὰ παράδοξα καὶ ἀκατανόητα μυστήρια ἥδυνατό τις νὰ δνομάσῃ νέαν μαγείαν ἢ καὶ «ἐπιστημονικὴν μαγείαν». Καὶ πράγματι κατ' ἀρχὰς οὐ μόνον οἱ ἐπιστήμονες, φυσιολόγοι καὶ ἱατροί, ἔσειον ἀπιστοῦντες τὰς κεφαλάς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄλλως εὐπιστος καὶ δεισιδαίμων ὄχλος μετ' ἄκρας δυσπιστίας παρετήρει τὰ ὑπνωτιστικὰ πειράματα καὶ ἐθεώρει αὐτὰ ὡς νέον είδος καθαρᾶς ἀπάτης καὶ ἀγυρτείας. Σήμερον ὅμως, ὅτε διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες μεδ' ὄλης τῆς σπουδαιότητος ἀσχολοῦνται περὶ τὸ μυστηριώδες τοῦτο ζῆτημα τοῦ ὑπνωτισμοῦ, πᾶσα ὑποψία περὶ τῆς ἀληθείας του πράγματος ἡφανίσθη καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει πλέον περὶ τῶν γεγονότων αὐτῶν, ζητεῖται δὲ μόνον ἢ ἔξακριβωσις τῆς ούσιας καὶ τῶν ὀρίων του ὑπνωτισμοῦ.

Εἶνε φυσικὸν ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἡρκεσθῇ μόνον

εἰς τὴν ἀπλῆν παρατήρησιν τῶν θαυμασίων φαινομένων τοῦ ὑπνωτισμοῦ ἀλλὰ προσεπάθησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐκμεταλλευθῇ καὶ χρησιμοποιήσῃ τὰς κτηθεῖσας γνώσεις πρὸς ὧρισμένον τινὰ σκοπόν, πρὸς θεραπείαν ὧρισμένων τινῶν νόσων. Τοιουτοτρόπως ὁ ὑπνωτισμὸς ἐχρησιμοποιήθη ἐν τῇ ἱατρικῇ ὡς θεραπευτικὸν μέσον. Συγχρόνως ὅμως μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς δυνάμεως, ἦν κέκτηται ὁ ὑπνωτιστὴς ἐπὶ τοῦ ὑπνωτισθέντος, ἀπεκαλύφθησαν καὶ οἱ κίνδυνοι οἱ προκύπτοντες ἐκ τῆς κατοχῆς τῆς δυνάμεως ταύτης. Ὁς γνωστόν, ὁ ὑπνωτισθεὶς, ἐντελῶς ἐστερημένος τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ βουλήσεως, εἶνε τυφλὸν ὅργανον τοῦ ὑπνωτιστοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐκτελεῖ πάσις αὐτοῦ τὰς διαταγὰς μετὰ τῆς μεγίστης ἀκριβείας. Ὁ ὑπνωτισμὸς λοιπὸν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἀσυνειδήτους ἀνθρώπους ὡς ἀσφαλέστατον ὄπλον πρὸς διάπραξιν παντὸς εἴδους κακούρ-